

te gaan in een tweede, heel ander leed, dat er bij kwam.

Wat was dit tweede leed?

Niet een nieuwe ramp, niet een tweede gevaar dat opkwam. Daar is geen sprake van. Neen, dat tweede leed is de knak dien zijn geloof ontving.

Dusver had hij altoos zoo vast gestaan in het geloof, zoals de palmist het uitroep: „Wacht op den Heer, gij vromen. Is Israël in nood, daar zal verlossing komen. Zijn goedheid is zeer groot”. Het stond hem als in diamant in zijn ziel geschreven: „Roep mij aan in den dag der benauwdheid, en ik zal u uithelpen”. En dusver was 't dan ook steeds zijn ervaring geweest: „Ik heb in nood, aan God verbonden, in Hem mijn hoop vertrek gevonden; 'k vertrouw op Hem geheel en al, den Heer wiens werk ik roemen zal”.

En als er dan na nood werkelijk redding, soms zoo verrassende redding, gekomen was, dan zong hij 't uit en jubelde, ook wel omdat de nood voorbij was, maar toch haast meer nog, omdat de belofte van zijn God getrouw, zijn toezegging waarachtig was bevonden, en hij met al 's Heeren volk weer vast stond in zijn geloof.

Maar nu kwam het op eens anders te staan. Weer zat hij in drukkenden nood, en vanzelf had hij weer zijn toevlucht tot zijn God genomen, in 't vaste vertrouwen dat de hulpe van zijn God op zijn gebed komen zou. Maar nu bleef die hulpe uit. Eerst dacht hij dat dit aan zijn bidden lag; dat hij niet vurig, niet levendig genoeg had gebeden, en daarom maakte hij misbaar, gelijk hij 't noemde. Hij bleef doorbidden. Hij bad op 't eind haast schreidend en kermend. Zoo deed hij 't dag en zoo deed hij 't nacht. En nu ken hij 't zich niet anders voorstellen, of de redding moest komen. Zoo heden nog niet, dan toch morgen.

Maar er kwam niets. Geen enkele lichtstraal. Eer trokken de wolken zich nog donkerder boven hem saam. En nu bekwam hem op eens een doodelijk gevoel van vertwijfeling. Was het dan niet waar, dat God een hoorder des gebeds is? Was zijn geloof dan zelfbedrog? Had hij zich in zijn vroomste opwekkingen jammerlijk vergist? Was het inbedding geweest, dat hij in zijn God een hoog Verreik beset? Vreeselijke gedachten vlogen door zijn bewustzijn. Hij maakte misbaar, hij werd in zijn ziel overstelp, hij kon niet meer bidden, en zoo als hij 't zelf betuigt: „Ik was verslagen en sprak niet meer”. Het was als versteende hij in zijn stomme smart.

En toen kwamen al banger gedachten hem kwelen en jagen. „Zal de Heere in eeuwigheid verstooten en niet meer genadig zijn? Houde Zijn goedertierenheid op? Heeft de toezegging een einde? Zal de Heere van nu af verstooten en voortaan niet meer goedgunstig zijn? Of heeft God vergeten genadig te zijn, en heeft hij zijn barmhertigheden in zijn toorn toegesloten?” Hij begreep het niet, hij verstond het niet, en een gevoel van wanhoop maakte zich van zijn ziel meester. Niet alleen toch dat hij in zijn bitterheid, maar nu was hij ook zijn God en de ontfermingen van zijn God kwijt. En dit nu is het wat hij zoo diep geerd uitdrukt in dezen kreet der vertwijfeling: „Dit krenkt mij”!

Neen, het was toch niet enkel zelfbedrog geweest, dat hij in zijn God als een hoorder des gebeds had geloofd. De historie van Israël wist immers van zijn wonderen van oudsher te vertellen. Hij had zijn volk door zijn sterke arm verlost. Maar was God dan veranderd? Was Hij vroeger die Uithelper geweest, maar nu niet meer? Heest boosde hem door zijn hoofd. Het bleef steeg hem naar boven, en verhoogde zijn benauwdheid nog. Jaist nu, nu zijn bitter leed in dit geloof op Gods ontfermingen steun moest vinden, ontviel hem dat geloof niet alleen, maar dreigde om te slaan in zijn tegendeel. In heel zijn innerlijk leven werd hij ontworpen. Een snijdende zwartgalligheid maakte zich van zijn stemming meester. En geknakt, ja, geknakt in zijn diepste zelfbese, schreeuwde hij 't van ziel-pijn uit.

Die zielsklacht van Asaf is voor Gods volk goed waard.

Immers bij dit gekrenkt-zijn bleef 't bij Asaf niet, en sprak kwam uit dit verscheurde hart toch weer de juichtoon op: „O God, uw weg is in 't heiligdom, wie is een groot God, gelijk Gij”. Asaf's doodelijke spanning kon telkens voor. Allicht heft ge 't zelf reeds ervaren. En zoo nog niet, bereid er op Gods uil voor, want ook u zal 't op Gods uil genaken.

De nood leert zich nog gedurig om de tenten van Gods volk. Dan wordt 't Gods kind bang te moede, maar er is een uitweg. Hij roept zijn God aan. Hij stort zijn ziel voor zijn God uit. Hij bidt en hij smeekt om hulp en uitredding. Hij pleit op Gods trouw, op zijn belofte, op zijn toezeggingen. Hij laat niet af, maar blijft doorbidden, en al zijn gebed grondt hij niet op zijn eigen onwaardigheid, maar hij werpt 't op zijn Heiland, die immers leeft om ook voor hem te bidden.

Maar nu rekent hij dan ook stellig op uitkomst. De redding moge nog een ogenblik toeven, maar dat se komt, staat voor hem vast. Hij ziet ze al naderen. En dan zal hij er in roemen, dat ook nu weer de waarheid en waarachtigheid van Gods belofte aan hem bevestigd is.

Maar hoe hij ook wacht, de redding blijft uit, de afgebeden uitkomst komt niet. Eer vergerst zijn lijden, en wordt het hem nog benauwer. Hij leest en herleeft de belofte, als de Heere ook tot hem zegt: „Ik ben uw Schepper en uw Formeerder, Ik heb u gemaakt, vrees niet; Ik zal er u uithelpen.” — maar de nood gaat niet weg; zelfs veracht de Heere zijn lijden niet; eer vergerst het. En nu wordt het niet alleen donker om hem heen, maar ook donker in zijn ziel. Is het dan niet waar, wat er zoo duidelijk staat? Is het een gekrookt riet, wat ik voor den staf van mijn leven had aangezien? Dat is het vreeselijke.

Een kind der wereld kent dat niet. Hij drangt zijn leed, maar zonder meer. Voor hem komt dat tweede leed der vertwijfeling er niet bij. Maar de gelovige wel. Komt God zelf hem niet met zijn genade te hulp, dan lijdt hij niet alleen, maar raakt nog bovendien zijn God kwijt. En dit juist ontroert hem nog veel banger, dan het lijden dat hij te dragen heeft. Dat lijden benauidt hem, maar de breuke van Gods belofte krenkt hem.

Alleen de waarachtig vrome ondergaat dit. Uit Asaf spreekt een zoo diepe vroomheid, als waaruit alleen die krenking kan opkomen.

Bij minder vroomheid is het zoo heel anders. Dan bidt men ja, maar alleen als een hulpmiddel, dat men nog eens wil beproeven, maar zonder er ten volle aan te gelooven. Dan

zoekt men eerst allerlei andere hulpmiddelen te baat te nemen, en als die niet helpen, dan bidt men. Maar dat gebed is het eigenlijke niet. En mislukt het gebed, nu, dan blijkt het geen doel te treffen, en men draagt vol van bitterheid zijn lijden, en draagt het tot den einde toe. Maar zoo kan het bij den waarachtig vrome niet zijn. Bij hem staat, als zijn gebed niet verhoord wordt, alles op het spel. Nog meer dan om eigen uitredding, worstelt hij om het behoud van zijn God. Dat zijn God zich toch een zoodanig God betoonen moge, als Hij zich in zijn Woord geopenbaard heeft. En als het dan faalt, en het niet baat, of hij al inniger en vuriger bidt, dan wordt het hem te moede of de rechterhand van zijn God, zoals er staat, veranderd is, en of hij zich in zijn God voelt bedrogen.

Maar jaist dit redt hem.

Immers zoo dit snijdende gevoel van gekrenkt en geknakt zijn, waarachtiglijk uit zoo diepe vroomheid opkomt, dan schiet de genade, die hem niet redden uit zijn lijden, hem in die diepe krenking te hulp. God weet, dat de vrome er meer aan heeft, dat hij in zijn geloof weer wordt vastgezet, dan dat alle lijden van hem wekt.

En dan komt de verademing, en ervaart ook hij wat Asaf aldus uitdrukte: *Tot ik in Gods heiligdom inging!* gelijk hij het in vs. 14 jubelt: „O God, uw weg is in 't heiligdom, wie is een groot God, gelijk Gij”.

Dan wordt het ervaren, dat juist het niet uit bidden nood gered te worden, een hooger genade kan toebrengen, dan dat de nood aanstonds wekt. Dan voert zijn God hem door nog veel diepere wegen. En het is juist bij het bange wandelen langs die nog dieper afgronden, dat hij 't aan zijn ziel ervaart, hoe dit juist zijn innerlijk leven verrijkt komt.

Niet voor het Zondagskind, maar voor den „man van smarte” gaat de deur van het heiligdom open, en wordt straks zelfs het gordijn weggeschoven, opdat hij iets althans reeds huer op aarde verstaan mocht van het mysterie van de genade zijns Gods.

Amsterdam, 28 October 1910.

Opnieuw trof onze Kerken een zware slag, doordat na lang en slepend lijden de Heere onzen broeder Dr. L. Wagenaar tot Zich nam. Weer gaat daarmee een van die rijkbegaafde mannen uit ons midden weg, die onze Kerken tot sierraad en ere zijn geweest. Gispren, Van Andel, thans ook Wagenaar. En wat bij dit sterfven zoo dubbel smartelijk aan doet, is, dat Wagenaar heenging op een leeftijd, waarop nog zoo menigen in volle levenskracht werkzaam is, heenging, gebroken in zijn lichaamskracht niet alleen, maar ook in de kracht van zijn geest.

En toch, al werd hij slechts 55 jaar oud, hoe rijk is dit leven niet geweest, wat kostelijke vruchten heeft het niet gedragen. Leerling der Utrechtsche Hoogeschool, verried reeds zijn proefschrift over *Revel en Afkeiding* wat uitnemende gaven dezen jongen doctor waren geschenken. De historie, vooral de roemrijke periode van de gouden eeuw van het Calvinisme, bleef steeds de liefde trekken van zijn hart. In uren ontwoerkd aan drukken pastoraal arbeid, verdiepte hij zich altoos weer in de studie der geschiedenis en wist hij straks de schatten, die hij had opgedolven, in zoo keurigen vorm aan ons volk aan te bieden, dat het lezen zijner werken altoos een genot was. Hij mocht het levensbeeld ons schilderen van zijn lievelingsheld, den vromen *Willem Lodewijk*, us heit, of den eersten Kerkhervormer van Gelderland, *Johannes Fontanus*, ons teekenen, of ons inleiden in de worsteling, die aan de *Dordtsche Synode* voorafging, en met zoo heerlijke zegespraal werd bekroond, — de historie werd altoos in zijn hand een resurrectie des morts, een wederopstanding der dooden. Misschien dat de dichterlijke aanleg van zijn geest, de rijke kracht zijner verbeelding en de behoefte om in pakkende beelden te schilderen, in één woord zijn talent als litterator wel eens in strijd kwam met de strenge eischen aan den historicus te stellen, maar wat hij daardoor aan de ene zijde inboette, werd weer rijkelijk vergoed door zijn plastische gave om personen uit te beelden, de keurigheid van zijn taal en de levendigheid zijner voorstelling. Vooral in zijn *Uit leet* heeft hij beide gaven, het historische en litteraire talent, op het gelukkigst weten te vereenigen, en onze Koningin heeft de hulde daarin aan een haar uitnemendste voorzaten bewezen, dankbaar beloofd door hem tot officier in de Orde van Oranje Nassau te benoemen, terwijl zeker niet minder groote eer voor hem was, dat hij de inwijdingrede houden mocht bij de onthulling van het standbeeld van Willem Lodewijk, dat op zijn aansporing verrees.

Niet tegenstaande Dr. Wagenaar te Utrecht een tijd lang onder den invloed raakte der moderne wereldbeschouwing, liet hij, die uit een streng orthodox gezin afkomstig was, de Gereformeerde belijdenis toch niet los, en hoe sterk zijn hart ook aan de „vaderlandsche kerk” gehecht en van alle separatisme afkeerig was, toen Hoedemaker ten heiligen kruistocht tegen de Synode opriep, vormde hij met vader Ploos en zijn trouwen wapenbroeder Dr. van Kasteel het edele driemanschap, dat de kerken in Friesland tot reformatie heeft gebracht. Wat reusarbeid heeft hij, met zijn gebrekkig lichaam, in die dagen niet verricht, dan een nacht reizende, zich nauwelijks rust gunnende, twee groote kerken tegelijk als predikant dienende en overal tegenwoordig als een veldheer om den slag te leiden. En toch hoe dankte men niet zijn oog, hoe speelde een geestige lach om zijn lippen, wanneer hij van de ervaringen uit die dagen u vertelde, nimmer klagende over wat hij toen geleden heeft, alleen roemende in de trouw van zijn God.

Uit Friesland eerst naar Arnhem en daarna naar Middelburg overgeplaat, heeft hij in het zoete zuiden nooit recht kunnen tieren. Niet dat zijn arbeid ook in deze Kerken niet in menig opzicht rijk gezegend is geweest. Wat hij met name voor de Kerk te Arnhem heeft gedaan, die na de droeven terugkeer van haar voorganger tot

de Hervormde Kerk in deplorabelen toestand achterbleef, om haar weer tot vastheid van beginsel en organisatie te brengen, zal steeds met dankbaarheid worden gedacht. En niet minder, hoe hij in Arnhem en in Middelburg met zijn altijd jong hart middelpunt werd van de Gereformeerde jongelingschap en hen door zijn heerlijke enthousiasme wist op te heffen en te bezielen tot hooger levenskracht. Ook zijn keurige persarbeid, meest korte, rake stukjes, altoos tintelend van vernuft, soms wel eens wat scherp van expressie, al was het nooit zoo boos bedoeld. Zijn innige liefde voor de Zending, waaraan hij heel zijn hart verpand had; — hoe wist hij de trage Zeeuwen niet tot zendingsijver te prikkelen! Zijn aandeel aan onze Synodes, waar hij slechts éénmaal — hoe noede! — ontbrak en waar aan zijn adviezen altoos hooge waarde werd gehecht. Zijn warme belangstelling voor de Vrije Universiteit, waaraan hij zich niet alleen door zijn deputaatschap namens de Kerken zoo innig verbonden gevoelde. Zijn litteraire conferenties, waar hij zoo bezielend schoon over onze dichters, ook van Vlaamsche herkomst, wist te spreken en den rijkdom van hun taal en de schoonheid hunner gedachte zoo heerlijk wist uit te stallen. Dat alles, en er was nog zoveel meer, toonde wel hoe rijk zijn geest, hoe veelomvattend zijn arbeid, hoe warm zijn hart was voor alles wat welluidt, lieflijk is en schoon.

Maar geheel thuis voelen deed hij in het Zuiden zich toch nooit. Er bleef een heimwee, een onbevredigd verlangen. Was het, omdat bij desen echten Fries, „het Friesche bloed in Friesche aderen naar Fries en Friesland toekruipen” bleef? Had zijn impulsieve natuur telkens nieuwe prikkels noodig, die de gewone arbeid van het dagelijksch leven hem niet bieden kon? Drukte hem, vooral in het laatste, dat, naar hij meende, de sympathie en waardeering wel eens ontbrak, zonder welke zijn al te gevoelig hart niet opbloeien en zich niet geven kon? Zoo toog over den avond zijns levens een schaduw, nog verdonkerd door het lichaamslijden, dat hij als kruis altoos met zich omdroeg. Maar zijn geloof in zijn Heiland wankelde nooit, en in vrede ging hij heen naar het land van eeuwige schoonheid, waar alle wanklaar der zonde opboudt, waar elke traan wordt afgewischt, waar de kroon der gerechtigheid hem is geschenken.

Troostte God de Heere zijn weduwe, die zoo eenzaam achterbleef. En vulle Hij de ledige plaats, die in onze Kerken ontstond, door ons in een jonger geslacht mannen te scheenken, met even rijke gaven van hoofd en hart toegerust.

Aan Prof. M. Noordzij, die 19 Oct. j.l. onder talrijke blijken van waardeering uit heel het land zijn 70en verjaardag vierde, bieden ook wij onzen hartelijken gelukwensch.

Reeds als predikant toonde Prof. Noordzij, hoe veel voorliefde hij had voor de uitlegging der Heilige Schrift, maar vooral sinds hij in 1870 als hoogleraar aan de Theologische School onder Kerken verbonden werd, legde hij zich met volle borst toe op de studie der Semitische talen en van de Exegese en Canoniek van het Oude Testament. Niet alleen is het hem dan ook gelukt het peil der kennis van de studenten in deze vakken tot een hoogte op te voeren, vóór dien tijd te Kampen nooit bereikt, waardoor hij aan onze Kerken een grooten dienst heeft bewezen, maar hij wist ook enkelen zijner kweekelingen zooveel liefde in te boezemen voor de Oud-Testamentische studies, dat ze zich geheel aan deze vakken hebben gegeven. Van de nauwkeurige en grondige wijze, waarop hij exegetiseerde, bood hij zelf ons een proeve in zijn uitlegging van den 68ten en 16den psalm. Trouwens elk zijner leerlingen denkt met dankbaarheid, wat hij aan het onderwijs van dezen professor exegetisch verschuldigd is. Niet het minst aan zijn invloed was het te danken, dat het Oude Testament in de prediking weder meer tot zijn recht kwam.

Ook op apologetisch gebied was Prof. Noordzij werkzaam, doordat hij in zijn rectorale oraties telkens aantoonde hoe de archeologische ontdekkingen in Egypte, Assyrie enz. de geloofwaardigheid van het Oude Testament bevestigden. Vooral zijn laatste door hem uitgegeven oratie: *Oosterse lichtstralen over Westersche Schriftschouwing* leverde een treffende kritiek op de zoogenaamde resultaten der moderne Schriftcritiek en legde getuigenis af van zijn veelomvattende kennis ook op dit gebied.

Zoo heeft Prof. Noordzij door een arbeid van veertig jaar aan onze School medegearbeid aan de opleiding onzer predikanten; tegenover de aanvallen van het ongehoofde het Goddelijk gezag der Heilige Schrift hoog geacht, en onze Kerken bewaard, dat ze niet afweken van het fundament des geloofs. Daarvoor komt hem de dank onzer Kerken toe; een dank te warmer, naarmate juist op dit gebied de verlanding te grooter is om door concessies aan de moderne wetenschap zich een wetenschappelijke naam bij den tegenstander te verwerven.

Moge zijn arbeid nog geruimen tijd onze School tot zegen strekken, en geve God de Heere hem daartoe in den avond zijns levens nog kracht en sterkte.

Het geestelijk belang van ons volk, dat bij de opheffing van Artikel 171 betrokken is, weegt voor ons veel zwaarder dan de finantieele bate, die daaruit voor onze Kerken zou kunnen voortvloeien. Zelfs zouden we het betreuren, wanneer de actie tegen Art. 171 zoo werd vastgekoppeld aan dit laatste motief, dat daardoor naar buiten de schijn werd gegeven, als ware het onze

Kerken bij dit protest alleen te doen om haar eigen geldelijk belang. Zal de strijd tegen Art. 171 met vrucht worden aangebonden, dan dient dit in de eerste en voornaamste plaats te geschieden, omdat door de Staatsubsidie aan de Kerk een band wordt aangelegd, waardoor de vrijmaking der Kerk belemmerd en haar invloed op ons volksleven gebroken wordt.

Hierdoor alleen blijven we aan de historische lijn getrouw.

Indien toch onzerzijds op opheffing van Art. 171 van meet af is aangedrongen, dan geschiedde dit zeker niet, omdat door dit Art. aan zekere Kerkengroepen, die van Staatsubsidie waren uitgesloten, onrecht werd aangedaan, maar omdat men den finantieelen band tusschen Staat en Kerk wilde doen ophouden. Zelfs aardele Dr. A. Kuyper, niet in 1875 in de Tweede Kamer ronduit te beklennen, dat hij voor zich het liefst zou zien, dat Art. 171 eenvoudig geroeyerd werd zonder eenige uitkeering van kapitaal aan de Kerken. Alleen de praktische overweging, dat zulk een voorstel geen kans op aanneming zou hebben, drong er hem toe, voor liquidatie of kapitalisatie te pleiten van het dusver door Kerk of gemeenten genotene, nadat vooraf ook de dusver uitgesloten kerken gesubsidieerd waren, om het tegenover haar begunstigd onrecht tegelijk weer goed te maken. Maar hoofddoel was om „finiaal de finantieele bemoeiing van den Staat met de Kerk te stuiten.” In die finantieele bemoeiing lag het gevaar en voor den Staat en voor de Kerk beide.

Nu lag het in den aard der zaak, dat de nadruk destijds het sterkst viel op het gevaar, dat uit deze finantieele bemoeiing voor de Kerk voortvloeide. De Christelijk Gereformeerde Kerk vormde destijds een kleine groep, die op politiek gebied weinig invloed bezat. De leiders der antirevolutionaire partij waren nog lid der Hervormde Kerk; voor hen was daarom niet de onthouding van de Staatsubsidie het bezwaar, maar, juist omgekeerd, de invloed, dien de Overheid door het verleenen dezer Staatsubsidie op de Hervormde Kerk uitoefende. Indien er toch één ding is, waardoor de Overheid de macht der Synodale organisatie steunt en sterkt, ook nu nog, dan is het door de uitbetaling der rijks-tractementen aan de predikanten der Hervormde Kerk. Daarom was de zoogenaamde vrijmaking der Kerk in 1852, gelijk Groen het terecht heeft gezegd, geen vrijmaking, maar voortzetting der slavernij onder gezigziden vorm, want de Overheid leverde de „vrijgemaakte Kerk” met handen en voeten gebonden over aan de Synodale besturen, door Koning Willem I in het leven geroepen. Het heette wel, dat de Overheid zich voortaan van alle bemoeiing met de inwendige aangelegenheden der Kerk onthouden zou, maar in werkelijkheid stelde ze al haar macht ten dienste van het aan de Kerk opgedrongen Synodaal regiment. Immers elke predikant en elke kerk, die aan deze Synodale besturen niet blindelings gehoorzaamde, verloor daardoor voor goed elke aanspraak op de Staatssubsidie. Of de Synode steeds tyranniek in de Kerk optrad; of ze de tucht op de schromelijkste wijze misbruikte; of ze alle recht en billijkheid met beide voeten vertrad; de Regeering vroeg er niet naar; ze handhaafde de Synodale macht, en wie daarvoor niet buigen wilde, werd gestraft met verlies van tractement en pastorie. Stuitende onrecht kon de Overheid aan de Kerken niet aandoen. Had de Overheid nog, gelijk in Engeland, zich het recht voorbehouden om bij conflict tusschen de Kerken en het Synodaal Bestuur uitspraak te doen naar het statuut, d.i. de belijdenis der Kerk, dan ware althans nog een uitweg geopend om aan het despotisme van dit Synodaal regiment te ontkomen. Maar zelfs van zulk een hooger beroep op de Overheid was geen sprake. De Overheid maakte zich tot de blinde uitvoerder van de vonnissen der Synode. Het Roma locuta, causa finita: de Synode heeft gesproken, de zaak is daarmee beslist, gold voor de Overheid als hoogste wet.

Het was dus werkelijk geen overdrijving, toen men onzerzijds sprak van de *altijds hoorde*, waardoor de Kerk van haar vrijheid was beroofd. En het was evenmin te verwonderen, dat al wat tegen de Synodale hiërarchie zich keerde, vóór losmaking van den finantieelen band met de Overheid fiverde. Royement, schrapping van Art. 171 ware daarom het beste geweest; al hadden de kerken daardoor finantieele schade geleden, ze hadden haar geestelijke vrijheid teruggekregen. Een gemeente, die uit eigen middelen haar predikanten onderhoudt, is van geen synodaal bestuur meer afhankelijk; ze weet, dat ze, door gehoorzaamheid te weigeren, niets verliezen kan.

Maar evenzeer is het te begrijpen, dat al wat voor de synodale hiërarchie opkomt of nog beheerscht wordt door de valsche idee der ééne en ondeelbare volkskerk, juist daarom krampachtig aan deze Staatssubsidie zich vastklemt. Voor de Synodale machthebbers is deze Staatssubsidie niet maar een welkome bijdrage voor de predikants-tractementen, maar hun *instrumentum regni*, het middel waardoor ze hun macht in stand houden. Valt de Staatssubsidie weg, dan is het met hun heerschappij voor goed gedaan.

Zelfs liquidatie van Artikel 171 door uitbetaling aan de Kerken van de gekapitaliseerde subsidie, zoo aan de Synodale heerschappij reeds een ernstigen knak hebben gegeven. Immers deze kapitalen zou de Overheid niet aan de Synode, maar aan de *plaatelijke kerken* als wettige representanten der Gereformeerde gezindheid hebben uitgekeerd. Bij conflict tusschen Synode en plaatselijke kerk zou de Overheid voortaan buiten spel zijn gebleven; zij zou niet door uitkeering van Rijks-tractement voor een der partijen officieel partij hebben gekozen; alle schijn zou vermeden zijn, alsof de Overheid het synodaal bestuur in het gelijk

stelde. De beslissing, aan wie deze kapitalen toekwamen, zou dan door den *rechter* worden gegeven worden, en de Overheid kon desmoeds zelf door wetgeving zorgen, dat deze beslissing niet steeds ten nadeele der plaatselijke kerken uitviel. Daarom werd als praktische uitweg de kapitalisatie der subsidie voorgesteld.

Zóó is de strijd tegen Art. 171 opgekomen. Niet om het onrecht, daarin aan de niet gesubsidieerde Kerken aangedaan, ook al werd dit onrecht erkend en om herstel gevraagd. Maar om de Kerk vrij te maken. Vrij niet alleen van de finantieele afhankelijkheid van den Staat, maar vrij tegenover de Synodale macht in haar eigen midden, die juist door deze Staatsubsidie in stand wordt gehouden.

Nu is zeker de toestand voor onze Kerken in dit opzicht een geheel andere geworden. We hebben met de synodale besturen niets meer uitstaande; het juk is afgeworpen; uit de vermengde volkskerk zijn we uitgeleid; we bezitten de *vrijheid*, waarom zoo lang geworsteld is. En indien we alleen op onze eigen Kerken hadden te letten, dan kon heel de vraag van Art. 171 ons onverschillig laten. Hoogstens konden we dan protesteeren op grond van het onrecht ons aangedaan, dat we in de belasting mede moeten betalen voor de instandhouding der andere Kerken, terwijl we zelf geen cent ontvingen.

Maar zoo enghartig en bekrompen zijn we niet en mogen we niet zijn. De Kalksvraag: ben ik mijn broeders hoeder? past niet op onze lippen. We hebben ook voor de geestelijke belangen van heel ons volk te zorgen. En wanneer we dan zien, hoe nog schier de helft van ons volk tot de Hervormde Kerk behoort, dan blijft het ook voor ons een van de meest belangrijke vragen, hoe deze Kerk van de Synodale macht verlost kan worden. Met de Roomsche Kerk voelen we geen *broederband*, die trekt; de Remonstranten en Doopsgezinden zijn te klein in tal en staan te ver van ons af, dan dat we om hun lot in de eerste plaats ons zouden bekommeren; maar met de Hervormde Kerk is dat anders. Niet de haat van den renegeat, maar de liefde tot ons Gereformeerde volk blijft tegenover de Hervormde Kerk ons bezielen. We weten, dat daar in allerlei zondige vermenging nog een groot deel leeft van hen, aan wie we ons door de nauwste banden verbonden gevoelen. We dorsten en verlangen naar het ogenblik, dat de scheidsmuren, die tusschen ons opgetrokken zijn, weg mogen vallen. Eerst wanneer de *Gereformeerde gezindheid*, zoals Groen haar opvatte, weer als één geheel zal wonen op een kerkelijke erve, weer onder één Banier zal optrekken, zal ze ons volk tot volen zegen kunnen worden. Dat is het hoogste ideaal, dat ons weent en dat we niet loslaten mogen.

Daarom blijven we om opheffing van Art. 171 vragen, omdat in dit Art. naar onze overtuiging de sleutel der positie op kerkelijk gebied ligt. Er mag in de toekomst weer een nieuwe exodus komen uit de Hervormde Kerk, zoals na de separatie in 1834 de Doleantie in 1886 is gevolgd; toen verliet er een halve eeuw tusschen beide; thans ligt de Doleantie reeds een kwart eeuw achter ons, en wie zal zeggen wat over vijf en twintig jaar geschieden zal. Maar zulk een nieuwe exodus, met hoe veel blijdschap hij onzerzijds ook begroet zou worden, brengt ons de oplossing der kerkelijke kwestie niet.

Het is de Overheid, die het synodaal instituut in het leven riep; het is de Overheid, die het door haar subsidie nog altoos in stand houdt en de Kerken aan banden legt. En tot de Overheid moet daarom onze roepstem uitgaan, dat zij dezen band losmake en de Kerk haar vrijheid weer hergeve. Dan eerst is de oplossing mogelijk.

Zulk een actie zal ons Gereformeerde volk bezielen en in heilige geestdrift doen ontvlammen. Dan gaat het niet alleen en niet in de eerste plaats om ons eigen finantieel belang, maar om het *geestelijk belang van ons volk*. En we twijfelen niet, of ook in de Hervormde Kerk zal zulk een actie bij de Gereformeerde broeders ten slotte weerklank vinden, wanneer het doel van onzen strijd door hen maar beter wordt verstaan.

In zijn lezing over *Orthodoxie en Christendom* gaat Prof. B. Kuiper aldus voort:

Hoe voortreffelijk vermijdt het Calvinisme bovendien niet de eenzijdigheid van het Methodisme. Zeker, het legt in de eerste plaats nadruk op het belang van een zuivere, nauwkeurige en volledige kennis der waarheid. Maar dit kan toch geenszins worden opgevat als voorliefde voor een koud, droog, door intellectueelisme of als een geringe schatting van de betekenis van een waarlijk Christelijk leven. Integendeel, ik houd staande dat het Calvinisme, toen het nog in zijn volle levenskracht stond, onemendig veel meer heeft gedaan om het leven der menschen te verbeteren dan het Met odium ooit in staat zal zijn te doen. Vergelijk het Gebed van vóór Calvin met het Gebed na Calvin's optreden; het Engeland uit den tijd van Elizabeth met dat van Cromwell. Het is waar, we moeten dit met schameit beklennen, dat we dikwijls veel te kort schoten in de praktijk. Zelfs wil ik ter verontschuldiging niet aanvoeren, hoewel ik dit zou kunnen doen, dat, hoe hooger het ideaal is, de afstand des te grooter zal moeten zijn, die dit ideaal van zijn verzeniglijkheid scheidt. Maar indien met het oog op deze gebreken bij ons soms wel eens zacht de verontschuldiging is geïnterd, of een beetje meer Methodisme toch niet goed voor ons zou wezen, zoo wil ik daarop terstond antwoorden met een krachtig *Neen*, en juist omgekeerd met nog luidere stem roepen om nog meer, nog beter, nog overvloediger Calvinisme. Want door het belang der orthodoxie, d.i. de kennis der gezonde leet, op den voorgrond te plaatsen, volgt het Calvinisme een juiste psychologie en past het een correct paedagogisch beginsel toe. God Almachtig heeft door de ononderstaneelike kracht van zijn Heiligen Geest onmiddellijk toegang tot het binnenste van ons hart. Maar menschen kunnen geen invloed op elkander uit-

oefenen dan... Voor den mens leidt tot het door het hoof andere weg. Te doen rond leugen hem van Maar toen het ondoorgrondelijk waarachtig b woord van San God voortgega schen te open komen zelfopen Zoo is van de heerschende vr ge, dat van G kwam niet om enkele redelijke waarheid getui discipelen als geen ander zich door woor der menschen. Kerk van alle Het is door het stand gehouden het Woord, dat koning van h de enige taak ze niet.

Nu kan het z held of leugen baar worden in indien u dit zo sende en bev vergelijk dan hi in heidensche li in Christelijke li dom zelf het ei tijd der Reform Protestantisme meerde landen.

Het Calvinis de zuiverheid, de ontwikkeling v Methodisme, n andere methodi te komen, omz ander psychol in het primaat verstand en n houdt staande, verlangen, geer niet een daad afgaat. Iogni n onbeminde. Daar rijke en ware i mogen liefhebbe zijner getuigenis alleen, dat het i wereld zal volto winning, die de loof. Niet also loof sterk en da digen zij de we een onjuiste ged binnenstapelen d boorden geloofst Maar herinner l Hugenoten en loofden en het o echter anders d vernedering? W verpen we alle o hoogte die zich s leiden we al gehoorzaamheid af van het hoog hoogmoed en z Christus. Te ge dan al onse ge waarheid Gods i geopenbaard hee heeft, dat zij on dikt worden, die waarheid is. Te pen aan het geza kenning van on wijheid Gods. i ning der wereld i duivelachen trots Geloof is de triu zielen der mensc levenskrachtige e zeldse als de voor want het Christe aldoor toenemend winning des gelo tot dat de dag al zal zijn van de kennis sal leven, Dit is kerngen onze Gereformeer harte geluk wense

I. G. ELZENGA, LUDENDEN. Kamp. De onderdient het om gaat.

Da. ELZENGA v grond en doel v

Vau het lijden v Van levensleed

„Is, zegt hij deze bladzijden te

lijden dat de godi om Christus” wil.

waaraan alle met dat lijden wilde

als iemand, die gedurig heeft moe

De laatste om mij voorkomt, jui geschijft. Man v

een mensch aan l het lijden des lev

die in het lijden d Geloof heeft eer

anderen tot een „

Een eenvoudige, echt christelijk bo

Allesbehalve e „het uit der teger

z. LILI VON H VOOR ONZE KERKE

en Co., Zutphen.

Dit boekje ver het bijzondere te

het lijden der k vertaaler biadt

Deutschen bodem, en werkende f

LILI VAN HACK bescheiving, die krankheid kende,

troosten, een dri druk gelezen, en

„ERLEBEN, NICHT BETTY ALLTAGLIC